

İNTİZAR VE KAHREDİCİ ÇEKİLİŞ

Yrd.Doç.Dr.Cemil KUTLU*

28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilân eden Azerbaycan ile Osmanlı Devleti arasında 4 Haziran 1918'de Batum'da imzalanan antlaşmaya göre, Azerbaycan Hükümeti iç güvenliğini sağlamak üzere Türkiye'den askeri yardım isteyebilecekti.

Aslında, Batum Antlaşması imzalandığı sıralarda Azerbaycan'da Türkiye'den askeri yardım isteyecek şartlar çoktan oluşmuştu. Bakû şehri Ermeni Komünistlerinden Stephan Şaumyan'ın düzenlediği bir darbe ile daha 18 Mart 1918'de Musavatçı Azerilerden alınarak kızıkların eline geçmişti. Darbeden sonra kurulan kızıl idare, 18 Mart ile 1 Nisan tarihleri arasında Türk unsuruna yönelik olarak düzenlediği katliamlarla, 12 bin kadar erkek, kadın ve çocuğu öldürmüş, bu katliamlar sırasında Bakû'nün Türk nüfusunun yarısı şehirden kaçmıştı.

İşte bu vahim durum üzerine, Gence'de bulunan Azeri Hükümeti söz konusu antlaşmaya dayanarak Osmanlı Ordusunu Azerbaycan'a davet ederek Bakû'nün kurtarılmasını talep etmişti.

Brest Litovsk barışından sonra gerek 93 Harbi, gerekse Cihan Harbi'nde Ruslara kaybedilen Türk topraklarındaki Ermeni vahşetine son verebilmek için harekete geçen III. Türk Ordusu, kısa sürede kaybedilen toprakları kurtararak eski sınıra ulaşmış ve artık Azerbaycan'ın talebine cevap verebilmek için tedbirler almaya başlamıştı.

İhtiyar şarkın nazlı mamûresi Bakû, Turan'ın kapısı olması dışında "neft"i ile de ünlüydü. Böyle önemli bir merkeze Türk Ordusu'nun girmesi düşmanlar bir yana, sahte dostların da işine gelmiyordu. Nitekim dostlukları uğruna bir nesli toprağa gömdüğümüz Almanya, dostluğun bedelini ödemekte gecikmeyecek, 27 Ağustos 1918'de Bolşevik Rusya ile yaptığı bir antlaşmayla Bakû petrollerinden alacağı pay uğruna Türk Ordusu'nun Bakû'ya girişine engel olmaya çalışacaktı. Hülasa Almanların gözünde Türk dostluğu birkaç bidon mazotla takas edilecek kadar ucuzdu.

Osmanlı Genelkurmayı, Türk Ordusu'nun Bakû'ya doğrudan müdahalesinin Alman mukavemetiyle karşılandığını görünce taktik değiştirmiş ve Azerbaycan sahasında nüvesini yine Türk ordu birliklerinin teşkil ettiği bir "İslâm Ordusu" kurarak komutanlığa, Enver Paşa'nın üvey biraderi Nuri Paşa'yı getirmiş ve Bakû üzerine harekâtı bu orduyla yapmayı kararlaştırmıştı.

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Kurulan bu ordunun geçtiği yerlerde bıraktığı intiba sadece hayranlıktı. Ordunun yirmibeş yaşındaki ahlâk ve ruhî sağlamlık timsali komutanı birtakım ihtiyaçları olabileceği kendisine hatırlatıldığı zaman, “Arkadaşlarım ve ordum bana bakıyor. Onların da arzuları ve ihtiyaçları vardır. Bir kere bu yola girsem artık kimseyi tutamam. Bana bir daha böyle şeylerden bahsetmeyiniz” diyerek insanlığa ahlâk dersi verecektir.

Nuri Paşa ve Ordusu'nun Temmuz 1918'de Bakû üzerine başlattığı harekâtı dört gözle bekleyen sadece Bakû Türkleri değildi. Kafkasya'daki her çeşit millet kızıkların elinden ancak Türkler sayesinde kurtulacaklarına inandıkları için bu ordunun başarılı olması için dua ediyorlardı.

Türk askerî harekâtı Bakû'ya yaklaştığı sıralarda Azeriler arasında sonsuz bir sevinç belirmişti. Fakat ordunun ilerleyişinin yavaşlaması bu sevincin yerini endişenin almasını doğuracaktır. Müslüman halkın Türk askerini nasıl bekledikleri, Bakû'da çıkan “Açıksöz” gazetesi başyazarlarından Talibzâde Abdullah Şayık'ın şu mısralarından açıkça anlaşılıyor mu?

“İntizar Karşısında

Niçin böyle geciktin?

Sensiz kalbim kırık, sönük, çiğnenmiş, hırpalanmış.

Ömr-ü şişem taşa değmiş, hayatım parçalanmış.

Kırık bir saz gibi sızlar kanlı, yorgun telleri,

Yakılır da, yakar bütün kaygu vurmuş illeri.

Şu vatanın öksüzleri, gelinleri, dulları

Göz yaşıyla sulamış hep geçtiğiniz yolları.

Yolunuzu beklemekten benizleri sararmış,

Hiç gelmedin. O şen, güler yürekleri gam almış.

Sen gelmesen, dolumsanmış yürekler hiç şad olmaz.

Sen gelmesen güneş doğmaz, ümit gülüm açılmaz,

Dudaklarım gülmez, sönük bahtıma nur saçılmaz.

Başkasını istemem de, EY TÜRK, çabuk sen gel, sen

Beklemekten yoruldum. Oh, işte geç kaldın, neden?

Yollarına taş mı kalanmış? Ya azgın koldurlar

Bırakmıyor? Taş, demir, fulat, ya olsa da onlar,

Yüreğinde şülelenen metin kızgın ateşle

Yak onları, erit, söndür, çiğne, boğ, ez, hırpala.

Hain alçak düşmanlara kol gücünü hep göster,

Aç yolları, çabuk gel, ki kalbim seni pek ister.”

Mehmetçik, 15 Eylül 1918'de Türk halkının sevinç gözyaşları ve sonsuz bir tezahüratla Bakû'ya girdi.

Sonra ne mi oldu?

30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti "Uğursuz Mondros Mütarekesi"ni imzaladı. Mütareke hükümlerine göre Kafkasya'daki Osmanlı Ordusu 1914 sınırına çekilmek zorunda kaldı.

Kahredici çekiliş başladığında bir subayımız hatıra defterine şöyle bir not düşüyordu:

"Yalnız kurtardığımız toprakları değil, kurduğumuz hayalleri de geride bırakarak çekiliyorduk. Ergenekon, bir serap gibi gittikçe belirsizleşiyor, soluyordu. Yollar, atlı yaya, genç, ihtiyar, kadın, erkek insanlarla doluydu. Hepsi de asker kollarının yanısıra koşuyor, ağlıyor, yırtıyor, feryat ediyorlardı:

"Bizi kime bırakıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?"